

A JÁTÉKOK ÉLETE

A XX. századi esztelneki gyermekek és fiatalok műveltségjavai közt 720 játék szerepét betöltő, a magyar népi műveltségben hagyományosként számon tartott állandósult cselekvésformát, ill. tárgyi vagy szellemi alkotást rögzítettem. Ennek a mennyiségileg gazdag és tartalmilag, formailag változatos *játékkincsnek* egy adott játszóalkalom során csak kis hányadát játsszák, s hogy mely darabjait, az a játékosok nemétől, életkorától, számától és a játszás körülményeitől: idejétől (az évszaktól, napszaktól) és helyétől (természeti és társadalmi környezetétől) függ. Ám változik a játszóközösségek tagjainak *játékkészlete* a tágabb időhatárokon belül, periódusonként, nemzedékenként is.

A játékkincs műfaji, funkcionális és időbeli rétegződésével szakirodalmunkban eddig jórészt csak egy-egy rendszerezési kísérlet erejéig foglalkoztak.¹⁵² Ez a kérdés elkerülte a legutóbb készülő játékmonográfiák,¹⁵³ gyűjteményes kötetek¹⁵⁴ szerkesztőinek a figyelmét is, noha fontosságát Kresz Mária már 1948-ban hangsúlyozta.¹⁵⁵ Egy ilyenszerű elemzés ugyanis nemcsak a játékok, hanem a játszóközösségek életének összefüggéseire is fényt deríthet.

Ebből a feltevésből kiindulva határoztam el, hogy az esztelneki játékkincs egy rétegét és annak birtoklóit ilyen értelemben vallatóra fogom.

A JÁTÉKKINCS MŰFAJI MEGOSZLÁSA

A játékkincs megközelítése, rendszerezése a benne foglaltatott játékok nagy száma, tartalmi és formai változatossága és ugyanakkor változékonysága miatt egyáltalán nem könnyű feladat. A népi gyermekjátékok ugyanis összetett gyermeki tevékenységek vagy azoknak az eredményei, melyek a gyermeknek egy időben több fizikai és szellemi képességét fejlesztik, miközben szórakoztatják is őt. Igaz, hogy e komplex rendeltetésből egyik játékban az egyik, másokban a másik összetevő bizonyul erőteljesebbnek, s éppen ez tesz lehetővé egyfajta, átfedésekkel számoló pedagógiai súlypontú osztályozást. Ugyanilyen dilemmák és lehetőségek elé állít a kérdés népköltészeti szemszögű megközelítése is: a játék komplex műfaj, amelyben a cselekmény, szöveg, dallam, ritmus, mozgás és eszköz még nem váltak szét egymástól, de egyik alkotásban az egyik, másokban a másik tartalmi és formai összetevő dominál, alapot teremtve egy — szintén némiképp merev — műfaji súlypontú rendszerezés számára.¹⁵⁶ Az életkor szerint elkülönülő játszóközösségek változó játékkészlete egy harmadik, társadalomnéprajzi csoportosítás számára biztosít kiindulópontot,¹⁵⁷ melyben azonban gyakran a műfajilag közel álló darabok igen távol kerülnek egymástól, vagy a több korcsoport közös javát alkotó játékok több helyre bekívánkoznak.

A pedagógiai, folklorisztikai és társadalomnéprajzi csoportosítás szempontjait összevonva¹⁶⁸ és pozitívumait hasznosítva — de nem kevesebb hiba-lehetőséggel küszködve — magam a vizsgálódásaim számára egy újabb, vegyes szempontú, de leginkább a műfaji megfontolásra támaszkodó rendszert állítottam fel.¹⁵⁹ Ennek megfelelően a játékkincset a játék leglényegesebb alkotóelemét szem előtt tartó hat műfaji alcsoportra osztottam fel, mely az alábbi mennyiségi megoszlást mutatja:

Műfaji alcsoport	A játékok mennyisége műfaji alcsoportonként				
	Sorszámuk	Összesen	Ebből		A játékkincs egészéhez viszonyított arányuk %
			típus	változat	
I. Dajkarímek, mondókák, dalocskák	1—317	317	266	51	44
II. Egyszerű játékok	318—370	53	53		7
III. Játékszerek	371—531	161	109	52	22
IV—VI. Kötött népi játékok	532—720	189	133	56	27
Ebből:					
IV. Énekes-táncos	532—565	34	26	8	5
V. Mozgásos v. testedző	566—662	97	68	29	13
VI. Értelemfejlesztő és szórakoztató	663—720	58	39	19	9
Összesen:		720	561	159	100

Az I. alcsoportba kerültek a játékkincsnek csaknem felét kitevő, de csak félig-meddig játékszámába menő, a gyermek életét születésétől kezdve kísérő kötött ritmikájú, verses vagy dallamos *dajkarímek*, *mondókák* és *dalocskák*.¹⁶⁰ Az összetettebb kötött népi játékok verseit, énekeit csak abban az esetben soroltam ide, ha azok sokféle játék közös tartozékai, mint a játékra hívó mondókák (249—250. j.) és a kiszámolók (251—300. j.), illetve ha egyetlen játéktípushoz tartoznak, de sok változatban élnek, tehát a gyermek életében jelentősebb szerepet hordoznak, mint a sípkészítők, hintázók (303—317. j.). Itt kaptak helyet a felnőttek kisgyermeküket szórakoztató kötetlenebb, párbeszédés tréfás játszadozásai is (47—56. j.), mivel ezeket nem tartottam célszerűnek elválasztani a dajkarímektől.

A II. alcsoportba a spontán, kötetlen *egyszerű játékok* kerültek,¹⁶¹ amelyek már kiskorban megjelennek, és néhány kivételtől eltekintve (355—357, 370. j.) kiskorukban le is zárulnak. Többségük természetadta játékszert is feltételező utánzás. Arányuk tulajdonképp nagyobb, mint amennyi a táblázatból leolvasható. Ennek az ellentmondásnak az az oka, hogy a kötetlen játékok típusai felmérhetők, a változatok száma azonban elvileg végtelen.

A III. alcsoportot a játékkincs mintegy ötödrészét kitevő *játékszerek* alkotják: ezek kisebbik hányada még mindig csak rögtönzött, de utánzójátékhoz már kevésbé kapcsolódó spontán alkotás, többsége viszont tartós tárgy (megoszlásukat I. az alábbi táblázatban). Az összetettebb játékok kellékeit csak abban az esetben emeltem itt ki, ha azokat önálló játékszerként is használják, mint pl. a labdákat (408—410. j.).¹⁶²

A IV—VI. alcsoport az összetett: állandósult cselekményt, dallamot, szöveget és szabályt tartalmazó, a játékkincs 27%-át kitevő *kötött népi játékokat* összesíti.¹⁶³ Ezeket alkotóelemeik aránya és a gyermekek életében betöltött szerepük alapján a következőképpen választottam szét:

A IV. alcsoportba az egész játékkincsnek 5%-át, a kötött játékoknak pedig 18%-át kitevő szöveges, dallamos, cselekményes, kötött térformát és tánclépéseket ötvöző, a gyermek ritmusérzékét és mozgáskultúráját fejlesztő, finomító *énekes-táncos játékokat* soroltam.¹⁶⁴ Az olyan énekes játékok viszont, amelyekben a szöveg, dallam és térforma a tánc helyett a testedzés számára biztosít keretet (579—581, 583, 585. j.), a következő V. alcsoportba, a *mozgásos vagy testedző játékok* közé kerültek.¹⁶⁵ Az ide tartozó darabok legáltalánosabb funkciója a mozgásszervek fejlesztése, legjellemzőbb alapeleme pedig a

szabály. Arányuk mindkét rokon alcsoportnál nagyobb: a játékkincs egészének 13%-át, a kötött népi játékoknak pedig 52%-át alkotják.

Végül a legvegyesebb alcsoport, az érzékszerveket, megfigyelőképességet él gondolkodást fejlesztő, továbbá a fiatalok alkalmi páros és nevetető játékait magába foglaló *értelemfejlesztő* és *szórakoztató játékok* csoportja¹⁶⁶ az egész játékkincsnek mindössze 9%-át, a kötött népi játékoknak pedig 30%-át teszi ki.

Mivel rendszerezésemben a műfaji átfedéseket nem minden esetben sikerült megnyugtató módon feloldanom, érdemesnek láttam a többi műfaji alcsoport között megosztó, de együvé is sorolható játékcsoportokat külön is számba venni, az alábbiak szerint:

Játékcsoport	Műfaji alcsoport és a játékok sorszáma	Az ide tartozó játékok %-os aránya		
		Száma	a játék- kincs egészéhez viszonyítva	a kötött népi já- tékokhoz
1	2	3	4	5
Kötött szövegű játékok		430	60	
— mondókás játékok	I. 2—6, 8—31, 35—38, 40—45, 57—64, 68—95, 99—100, 101—104, 107—112, 114, 116—126, 136—143, 145—152, 155—157, 159—164, 166—167, 169—170, 172, 174—176, 178—185, 189—192, 193, 195—199, 202—210, 212, 213, 215, 218, 220—224, 226—230, 232, 235—248, 250—302, 304—313, 315—317. II. 333, 335, 850, 361—362. V. 566, 566, 578, 589, 590, 608—612, 641. VI. 663—664, 671, 680, 686.	275	38	
— énekes játékok	I. 1, 7, 32—34, 39, 46, 65—67, 96—100, 105—106, 113, 115, 127—135, 144, 153—154, 158, 165, 168, 171, 173, 177, 186—188, 190—191, 194, 200—201, 211, 214, 216—217, 219, 225, 231, 233—234, 249, 303, 314. II. 335, 359, 360. IV. 532—565. V. 579—581, 583, 585. VI. 669, 674, 677—678, 701.	106	15	
— kötött párbeszéd- játékok	IV. 548—549, 561. V. 569—570, 572—576, 582—584, 593—595, 632—633, 636—637. VI. 679, 681—686, 689—694, 695—699, 702, 704—711, 716—717.	49	7	26
Játékszeres játékok		289	40	
— rögtönzött játé- szerek	II. 322—347, 352—356, 358—363, 365—370. III. 371—381, 387, 398, 400—401, 412—413, 417—418, 428—430, 444, 446—456, 467—470, 472—478, 483, 504—519, 521—531.	116	16	

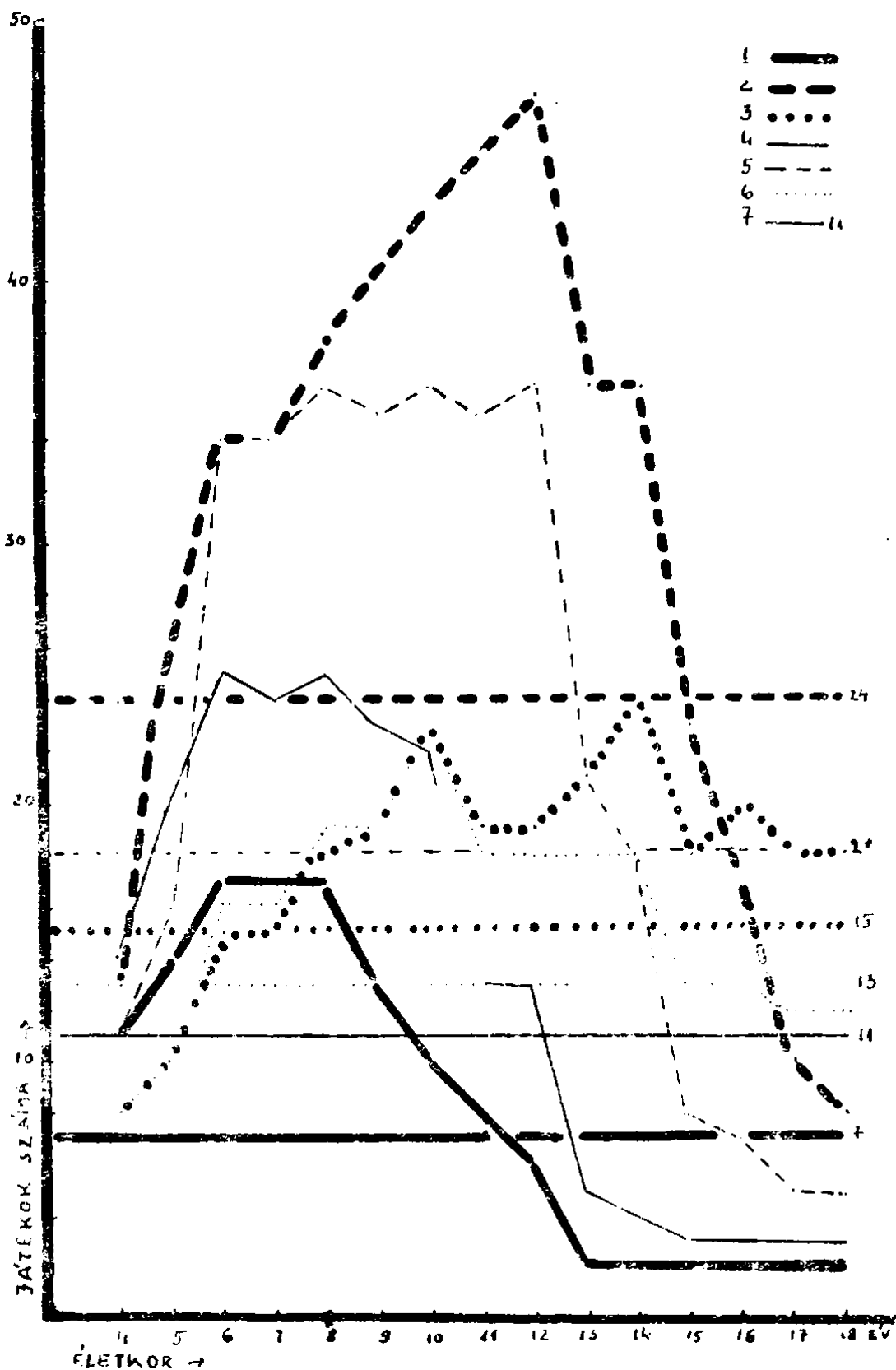
1	2	3	4	5
— tartós játékszerek	III. 382—386, 388—397, 399, 402—411 414—416, 419—428, 431—443, 445, 457—466, 471, 479—482, 484—503, 520.	89	12	
— játékszeres kötött játékok	V. 580—581, 591, 597—614, 625—629, 635, 637, 639—662. VI. 663—667, 671—677, 681, 683—684, 689—697, 703—706, 712—715.	84	12	44
Testedző játékok		110	15	
— egyszerű testedző játékok	II. 318—321, 337—338, 362—368. V. 566—645, 653—655.	96	12	51
— sportszerű játékok	V. 646—652, 656—662.	14	2	7
Párválasztó játékok	II. 349, 356—357. IV. 543—550, 561—563. V. 579—581. VI. 671—674, 681—686, 707—710.	31	4	17
Gondolkodást fejlesztő játékok	V. 595. VI. 671—680, 683—685, 702—706, 712— 717.	24	3	13
Érzékszerveket fejlesztő játékok	V. 579—581, 589—593, 608—612, 636— 637, 653—661. VI. 663—670, 671—686, 702—706.	53	7	28

Ennek a műfaji alcsoportokat áthidaló, sokszor egy és ugyanazon alkotást különféle összetevői révén többfelé is besoroló csoportosításnak az alapján tehát még közelebb kerülünk a játékkincs tartalmi és formai rétegződésének megismeréséhez: kiderül, hogy az összjátékoknak háromötöde kötött szövegű, kétötöde játékszeres, egyhatoda dallamos alkotás, szintén egyhatoda testedző játék. Bár az érzékszerveket és gondolkodást fejlesztő, továbbá a nevetető vagy a párválasztó játékok aránya jóval kisebb, szám szerint ezekből is van bőven.

A következő probléma a játékkincs egészének funkcionális és időbeli rétegződése lenne. E hatalmas feladat azonban meghaladná erőmet, s ez a tény, továbbá a módszertani nehézségek¹⁶⁷ is arra készítetnek, hogy a vizsgálódás körét szűkítsem le a IV—VI. műfaji alcsoportba tartozó kötött népi játékok főbb típusaira, szám szerint 133 játékra.

A KÖTÖTT NÉPI JÁTÉKOK MEGOSZLÁSA A JÁTÉKOSOK NEME, ÉLETKORA ÉS JÁTSZÓALKALOM SZERINT

Kik: milyen korú és nemű gyermekek és milyen körülmények között szokták játszani az egyes játékokat? Ezt a kérdést csaknem minden adatközlőnek minden egyes játékra vonatkozóan külön is feltettem. Míg a játszóalkalomra vonatkozó válaszok könnyen áttekinthetőknek bizonyultak, a nemre és különösen az életkorra vonatkozóak már sok esetben eltéréseket mutattak. Ennek oka az, hogy a játék spontán tevékenység, amit objektív és szubjektív

1. sz. grafikon: A költött népi játékkincs életkorok és nemek szerinti megoszlása. Jel-magyarázat: 1.) fiúk énekes-táncos játéakai; 2.) fiúk mozgásos vagy testedző játéakai; 3.) fiúk értelemfejlesztő és szórakoztató játéakai; 4.) leányok énekes-táncos játéakai; 5.) leányok mozgásos vagy testedző játéakai; 6.) fiúk értelemfejlesztő játéakai. A vízszintes vonalak a műfaji alcsoport játékeinak nemenkénti átlagát jelzik.

tényezők egész sora befolyásol, s így merev életkori és nembeli határok közé nem szorítható. Ez korántsem jelenti azt, hogy a kisebb és nagyobb gyermekek, illetve fiúk-leányok játékkészletében ne lennének általánosítható azonosságok és különbségek, melyekhez egyes esetekben még a nemzedéki különbségek is hozzáadódnak, csupán arra figyelmeztet, hogy a határértékeket rugalmasan kell értelmezni.

Mindezt figyelembe véve, a továbbiakban érdemesnek láttam az adatokat az alábbi táblázatokba sűríteni, melyekből vízszintes irányban az egyes játékoknak a gyermekek életében betöltött szerepe, függőleges irányban viszont az egyes korcsoportokra, illetve az azokat alkotó évfolyamokra jellemző játékok és a táblázatot záró *összesen* rovatban azok összege olvasható le.

Lássuk tehát a táblázatok és a belőlük kiolvasható tanulságokat, és vessük össze a játékalkalomra vonatkozó adatokkal:

Jelmagyarázat: ○ leányok;
× fiúk;
(. . .) ritkán

sorszáma	A játékok kategóriája és megnevezése	A játékosok neme és életkora																
		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18		
IV. Énekes-táncos játékok																		
<i>Párosok</i>																		
532—534.	Malomszökés	○	○	○														
535.	Süfütölés (Seprűzés, vetetözés)	○	○	○	○	○												
<i>Mozdulatutáncok</i>																		
536.	Nyuszi ül a fűben	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
537—538.	Gólya néni, hová sétál?	○	○	○	○	○												
		×	×	×	×	×												
539.	Sárváron volt egy kápolna		○	○	○	○	○	○										
			×	×	×	×	×	×	×									
540—541.	Fehér liliomszál	○	○	○	○	○	○	○										
542.	Repülve jön egy madárka			○	○	○	○	○	○	○								
<i>Párválasztók</i>																		
543.	A pünkösdi rózsza				○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
					×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	
544.	Érik a meggyfa	○	○	○	○	○	○	○	○	○								
		(×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×						
545.	Zöld fű, zöld fű	○	○	○	○	○	○	○										
		(×	×	×	×	×	×	×	×									
546.	Körben áll egy kislányka	○	○	○	○	○	○	○	○	○								
		×	×	×	×	×	×	×										
547.	Egyszer egy királyfi						○	○	○	○								
							(×	×	×	×	×							
543—549.	Biborkáné (Danikáné) lánya	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○				
		×	×	×	×	×	×	×										
550.	Hol jársz, hova mész, nagy Erzsébet asszony?			○	○	○	○	○	○	○								
				×	×	×	×											
<i>Sétáló-menetelők</i>																		
551.	A gazda rétre megy	○	○	○	○	○	○	○										
		×	×	×	×	×												
552.	A Bándiné bakmacskája			○	○	○	○	○										
553.	Bújj, bújj, medve			○	○	○	○	○										
554.	Ég a gyertya, ég		○	○	○	○	○	○										

	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
555—556. Csicseri borsó		○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
		×	×	×	×										
557. Dombon török a diót	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○					
	×	×	×	×											
558. Kis kacsa fürdik		○	○	○	○	○	○								
559. Lánc, lánc, eszterlánc	○	○	○	○	○	○	○								
	×	×	×	×	×	×									
560. Süssünk, süssünk valamit	○	○	○	○	○	○	○	○	○						
	(×	×	×	×	×	×	×	×	×	×					
<i>Hidas-átbúvásosok</i>															
561—563. Nyitskapuzás (Bújj, bújj, zöldág)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
564. János úr készül		○	○	○	○	○	○	○							
		×	×	×	×	×	×	×							
565. Bújj, bújj, medve		○	○	○	○	○	○	○							
		×	×	×	×	×	×	×							
Összesen															
leányok	14	20	25	24	25	23	23	14	12	15	4	3	3	3	3
fiúk	11	15	17	17	17	14	10	8	6	2	2	2	2	2	2

Az énekes-táncos játékok elsősorban az öt-tíz éves gyermekek körében népszerűek: ez a korcsoport még valamennyi ide tartozó játéktípusban kedvelt leli, míg a tíz éven felüliek már csak a párválasztó (543—544, 546, 547—550. j.) és hidas játékokat (561—565. j.), a serdülők és ifjak pedig azok közül is csak *A pünkösdi rózsát* (543. j.), *Nyitskapuzást* (561—563. j.) és a *Csicseri borsót* (556. j.) játsszák, illetve játszották régebben. Inkább a leányok játéka, amelyekbe önként vagy tanítóik biztatására a fiúk is bekapcsolódnak, különösen kisebb korban, amikor a nemek közti különbség megkevéssé tudatosult bennük, és ifjúkorban, amikor a közös játék már újabb jelentéstartalommal bővül.

E játékok különben nagy, de kötetlen létszámú játékost és tágas helyet: nagyobb udvart, teret, szélesebb utcát igényelnek, vagyis tavasztól őszig úgyszólván bármelyik tágasabb térségen játszhatók. Régen a kicsik leginkább szünetekbe az iskolaudvaron és estefelé, a munka, ill. tanulás bevégeztekor valamelyik szomszéd udvarán, kapuk előtt álltak körbe, a nagyobbak viszont legszívesebben a közös játszóhelyeken, a kertekben, ill. az utcán kezdtek játékba. A hely megválasztása a játék népszerűségével (l. a következő fejezetben) is összefüggött: az iskolai közvetítésű és a gyermekszíveket csak futólag meghódító *Gólya néni, hova sétál?* (537—538. j.) sohasem jutott kívül az iskolaudvaron, s ugyanakkor a minden nemzedék gyermekeiben közkedvelt játékok (540—541, 545, 548—549, 551, 557, 548—549, 559 j.) a közös játszótéren is sorra kerültek. A legáltalánosabban ismert *Nyitskapuzás* (561—563. j.) főként az utcán divatozott. A régi korosztályok elfelejtett kedvencei (543, 550, 555—556. j.) is túllépték az iskolaudvar kereteit. Ma viszont a kedvelt játékoknak is csak a kisebb gyermekek közt van létjogosultságuk, mivel a nagyobbak szégyenlik; ugyanakkor az egyetlen közös játszóhely az iskola udvara és a legtipikusabb játékalkalom a tanórák közti szünet. A Barátok kertje és a Hosszúkert tavaszi vasárnap délutánoként ma üres. A gyermekek szívesebben töltik szabad idejüket szűkebb baráti körben valamilyen fejtörő játékkal (715—720. j.) vagy televízió-, ill. filmnézéssel.

		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
	<i>Botosok</i>															
653.	Rómázás									×	×	×	×	×		
654.	Pittyezés									○	○	○	○	○		
										×	×	×	×	×		
655.	Gulázás									×	×	×	×	×		
656—658.	Tekézés (Tegezés, pittyezés)									×	×	×	×	×	×	×
659.	Sztingázás								×	×	×	×	×	×		
660.	Tegézés									×	×	×	×	×		
661.	Disznózás (Malacozás)									×	×	×	×	×		
662.	Karikázás		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
	Összesen: leányok	11	16	33	34	36	35	37	35	36	21	18	8	6	5	5
	fiúk	13	19	34	34	38	36	42	41	47	36	36	24	17	10	9

A mozgásos vagy testedző játékok nemcsak nagy számuk és változatoságuk révén tűnnek szemünkbe, hanem a gyermekek életében betöltött jelentősebb szerepük révén is. Több gyermek-korcsoport közös kincse: kiskortól az iskoláskor végéig fiúk és leányok is játsszák az énekes futó-kergető *Tűzet viszek, ne lássátokat* (579. j.) és az *ipicsapázást* (590. j.); serdülőkorba is benyúlik a *kergetőzés* (566. j.), *budákolás* (589. j.), sőt 1950 előtt az ifjúkorukat is végigkísérte a futó-kergető *cegapecc* (577. j.). *Üsd a harmadikat!* (586. j.) és néhány labdajáték, a dobó-kapó *kakaskázás* (642. j.), a labdaütős *cikkezés* (652. j.).

Több játék az életkori sajátosságoknak megfelelően a gyermekek életének egy-egy rövidebb időszakára korlátozódik. A kicsik mindenkinél jobban szeretik a témás futó-kergető játékokat, s ezért azok száma körükben többnyire párbeszédese (569—576, 582. j.) vagy énekes (579—581, 583. j.) darabokkal gyarapszik. Az iskoláskorúak a mozgalmassá cselekményű szerepjátszó játékokat (593—594. j.) és a gyors reflexeket, ill. könnyed mozgást feltételező kézügyességi (596—607. j.), ugró-szökellő (608—614. j.) és egyszerűbb labdajátékokat (641, 643—645. j.) kedvelik. Nagyobb iskoláskorban már az ügyességiben vagy erőben való vetélkedés (631—634, 636—649. j.) válik fontossá és az, hogy játékaik most már több mozgásformát ötvözzenek (646—648. j.). Ugyanezekért az erényeikért szeretik a serdülők és ifjak a többnyire bonyolult szabályokhoz kötött sportszerű labdás (651—652. j.) és botos Játékokat (653—662. j.). Nagy erőt és ügyességet igényelnek a virtuskodó 621—629. j.) játékok is: ezekben kitűnni a serdülők és ifjak vágnak.

A testedző játékok jó pár darabja a nemek játékkészletének differenciáltságára utal. Ez már kiskortól megmutatkozik (613—617, 662. j.), de kifejezettebben iskolás- és serdülőkorban. Nevezetesen a leányok az ugró-szökellő (608—614. j.) és szerepjátszó (595. j.), a fiúk a testgyakorló (615—620. j.), virtuskodó (621—629. j.) és a botos játékoknak (653—662. j.) a birtoklói.

A kézügyességi játékok egyes típusainak: a tapsolós *ütögetősnek* (596. j.) és dobó-kapó *bittykövezésnek* (597. j.) a leányok, míg a nyereszkedésre törekvő gombos, bicskás és golyósjátékoknak (598—603. j.), továbbá a kés- és bicskavetéseknek (604—606. j.) a fiúk a mesterei. Ugyanígy a labdás játékok közt is vannak egyszerű dobás-kapáson vagy ütögetésen alapuló leány- (641, 643. j.) és sportszerű fiújátékok (651. j.). Általában a sportszerű csapatjátékok (651, 652, 656, 662. j.) a fiúk körében kerülnek sorra.

A legtöbb testedző játékra tavasztól őszig a szabad természetben bárhol: otthon az udvaron, a kapu előtt, az úton, az iskola udvarán, a füves kertekben, erdei tisztásokon, és bármikor: a munka és tanulás szüneteiben, hétköznap és vasárnap sor kerülhet. Hely és idő szempontjából még kevésbé kötöttek az elbújásos (589—592. j.), a szerepjátszó (593—595. j.), egyes testgyakorló (615—617. j.), ill. kézügyességi (596—603. j.) játékok. Ezek ugyanis kevés mozgással járnak, s ezért télen bent is játszhatók.

Egyik-másik játék mégis különlegesebb környezetet feltételez. A faágból rögtönzött játékegyvereket igénylő elbújásos játékokra: a *pisztolyozásra* (591. j.), *rablózásra* (592. j.) az erdő kínálja a legalkalmasabb keretet. A bicskavetésekhez (604—606. j.) viszont gyepes hely kell: ilyen sokfelé akadhat, de a legelőhelyen biztosan, s ezért legalkalmasabb ideje a pásztorkodás. Ugyanez a helyzet a botos játékok többségével (653—661. j.). Mindössze a sportszerű *tegészéshez* (656—660. j.) és a hozzá hasonló csapat-labdás játékokhoz (651—652. j.) szükséges kiterjedtebb térség, ezért ezekre annak idején jórészt a szélesebb erdei tisztásokon, a nyomáson és a kertekben került sor. Ugyanakkor a régiak minden korcsoportban népszerű *cegapeccezése* (577. j.) hosszú terepet igénylő vasárnapi szórakozás volt: az úton játszva jól lehetett haladni, s ezért ünnepnap ezzel vonultak végig a falun, és látogattak át a szomszédos településekre is. Hasonlóképpen hosszú útszakaszra volt szükség a *karikázás*-hoz (662. j.) is: a két csoportra oszló, szemben álló nagy legények gyengébb ellenfelüket a falu végéig is hátraszorították.

Az előző nemzedékek életében előforduló virtuskodó játékok (621—629. j.) többnyire pontosan meghatározott munkaalkalomhoz: kaszáláshoz, csépléshez, fonóhoz vagy pásztorkodáshoz kapcsolódó, fogadáson alapuló ügyességpróbák voltak. A versenyző játékok (638—640. j.) minden alkalommal szervesen folytak az iskolaudvaron, a *Gyárkert*-ben vagy a templom körül.

A megfelelő játék kiválasztását a játszóközösségek szám szerinti összetétele is befolyásolja. A leányok, ha csak ketten-hárman vannak, *tíz-tízeznek* (643. j.), ha háromnál többen, *kakaskáznak* vagy *süntéreznek* (650. j.). A fiúk ilyenkor *talicskáznak*, *dobolnak*, *mákot törnek* (615—617. j.). A legtöbb játék kisebb és nagyobb társaságban egyaránt játszható. Csupán a küzdő (630—634. j.) és csapatjátékoknál (651—652, 660, 661. j.) fontos a nagyobb létszám: ezek annál érdekesebbek, minél többen vannak bennük.

Sorszám	A játékok kategóriája és megnevezése	A játékosok neme és életkora															
		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
		Évesek															
VI. Értelmező és szórakoztató játékok																	
<i>Szembekötősök</i>																	
663.	Bankázás	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	
		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
664.	Erre csörög a dió, erre meg a mogyoró!		○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
			×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
665.	Szembekötősdi	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
		×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
666.	Virágjáték			○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
				×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
667.	Szembekötős (bankázás)					○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
						×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		

		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
668.	Ébredj, ébredj, medve koma!	○	○	○	○	○										
		x	x	x	x	x										
669.	Búzavirág-koszorú	○	○	○	○	○	○	○	○							
		x	x	x	x	x	x	x	x							
670.	Seggbálozás							x	x	x	x	x	x	x	x	x
	<i>Rejtő-keresők és kitalálósok</i>															
671—674.	Kicsigyűrűzés	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
675.	Hol az olló, komámasszony?											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
676.	Mennyország kulcsa, pokol kulcsa			○	○	○	○	○								
				x	x	x	x	x								
677.	Csön-csön, gyűrű			○	○	○	○	○								
678.	Ki a mester a családban?					○	○	○	○	○						
						x	x	x	x	x						
679.	Szegényemberezés					○	○	○	○	○						
						x	x	x	x	x						
680.	Mesterségem címere			○	○	○	○	○	○	○						
				x	x	x	x	x	x	x						
	<i>Zálogosok</i>															
681.	Húzd, meg, ereszd meg!										○	○	○	○	○	○
											x	x	x	x	x	x
682.	Repül a ... repül a ...	○	○	○	○	○	○	○								
		x	x	x	x	x	x	x								
683.	Haragszom rád! (Fekete, fehér, igen, nem)									○	○	○	○	○	○	○
										x	x	x	x	x	x	x
684.	Mit visz a kishajó?			○	○	○	○	○								
				x	x	x	x	x								
685.	Bornyúfarkazás (Mosogatórongyozás)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○		
		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
686.	Békanyúzás			○	○	○	○	○	○							
				x	x	x	x	x	x							
	<i>Beugrató-nevettetők</i>															
687—688.	Hidazás											x	x	x	x	x
689—694.	Vizet eresztés											x	x	x	x	x
695—697.	Kormozás											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
698—699.	Beugrató játékok											x	x	x	x	x
700.	Becsapós játék											x	x	x	x	x
701.	Kaszálás														x	x
	<i>Bűvészkedések, tréfás fogadások</i>															
702—703.	Bűvészkedések											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
704—706.	Fogadások											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
	<i>Párosok</i>															
707—708.	Csiporkázás											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
709.	Szomszédolás											○	○	○	○	○
												x	x	x	x	x
710.	Fordulj bolházás							○	○	○	○	○	○	○	○	○
								x	x	x	x	x	x	x	x	x
711.	Párválasztás													○	○	○
														x	x	x

	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Társasjátékok, fejtörők</i>															
712—714. Kártyázás	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
715. Malmozás			○	○	○	○	○	○	○	○	○				
			×	×	×	×	×	×	×	×	×				
716-717. Fejbenzámolósdik							○	○	○	○	○	○	○		
							×	×	×	×	×	×	×		
718. Kenyerezés							○	○	○	○	○				
							×	×	×	×	×				
719. Akasztófázás						○	○	○	○	○	○				
						×	×	×	×	×	×				
720. Országozás							○	○	○	○	○				
							×	×	×	×	×				
Összesen: Leányok	8	10	16	16	19	19	23	18	18	18	19	13	14	12	12
Fiúk	8	10	15	15	18	19	23	19	19	21	24	18	19	18	18

A szembekötős (663—670. j.), rejtő-kereső (671—680. j.), zálogos (681—686. j.) és társasjátékok (712—720. j.) több gyermek-korcsoport közös kincsei: az egész gyermekkoron végigvonuló darabok mellett (663, 665, 671—674, 685, 712—714. j.) ugyanis minden korcsoportnak megvannak a maguk külön, de hasonló tartalmú játékaik. Legfeljebb annyit tarthatunk jellemző életkori sajátásnak, hogy a kicsik körében inkább az egyszerűbbek, a szembekötős (663, 668. j.), zálogos (682, 684—686. j.), a nagyobbak körében inkább a nagyobb figyelmet igénylő rejtő-kereső (678—679. j.) s a tíz éven felüli iskolások körében a fejtörő játékok (716—720. j.) gyarapítják a közös alapot. Jól elkülönülnek a serdülők és ifjak külön játékaik: ezek lényege hol a párosítás (707—711, 681, 683. j.), hol meg egymás beugratása (687—700. j.) vagy elámítása (702—706. j.).

E játékok közül alig néhány korlátozódik csak az egyik nembeliek társaságára: fiúk közt kerül sor a durva *seggbálozásra* (670. j.), több vaskos beugratóra (687—694, 698—700. j.) és a kétértelmű *kaszálásra* (701. j.), a többieket fiúk és leányok együtt is, külön is játszhatják, sőt a házassítással végződő *kicsigyűrűzés* (671—674. j.) vagy a páros játékok (707—711. j.) éppen a nagyobb korú fiúk és leányok vegyes csoportjában érdekesek. A résztvevők száma rendszerint nincs megszabva. A társasjátékokra (712—714. j.) és a fejtörőkre (718—720. j.) általában szűk körű társaságban kerül sor.

Az ide tartozó játékok közös vonása, hogy nemcsak kint, hanem bent is játszhatók, s ezért bár az írásos fejtörők (718—720. j.) kivételével jelen vannak a szokásos közös szabadtéri játszóhelyeken és alkalmakon is, még inkább olyankor mulattatják a gyermekeket és ifjakat, mikor azok a kedvezőtlen időjárás miatt beszorultak, vagyis esős időben és télen; nyáron csak ünnepnap, télen viszont hétköznapi esteken is. Valamennyi ifjúkori játék (670—675, 681, 683—685, 687—711. j.) egykor a fonóba járó fiatalokat mulattatta, a kártyázásra (712—714. j.) gyakran sor került más társas összejöveteleken is, pl. a legényjáró esték során, lakodalomban, a *seggbálozásra* (670. j.) a táncszüneteiben.

*

Az elemzés igazolja azt a kiindulópontot, hogy csak a legritkább esetben lehet merev határokat vonni a játékkincsnek játszóhely, alkalom, életkor és nem szerinti megoszlásában. Bár egyes játékoknak megvoltak a hagyományos alkalmi és szereplői: így pl. a botos és bicskás játékokat leginkább pásztorok között játszották, a labdajátékok java részére a kertekben került sor, az énekes-táncos játékokra ugyanott és az iskolaudvaron, gyakran eltértek a szokványos kerettől. Így kerülhettek ki a szabad térre a benti játékok, így kapcsolódhattak bele a leányok énekes-táncos játékaiba a fiúk és a pásztorok közötti fiúk botos pittyezésébe (654. j.) a leányok is.

És most lássuk, mit tehetünk még hozzá eddigi megállapításainkhoz, ha összevetjük az előbbi táblázatok *összesen* rovatait egymással és az évfolyamonként játszott játékok átlagával:

Műfaji alcsoport és nem	A játszott játékok évfolyamonkénti megoszlása														Átlaga	A műfaji alcsoport összjátékaihoz viszonyított aránya %	
	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17			18
évesek																	
Leányok:																	
IV. Énekes-táncos játékok	14	20	25	24	25	23	23	14	12	5	4	3	3	3	3	11	42%
V. Mozgásos vagy test-edző játékok	11	16	33	34	36	35	37	35	36	21	18	8	6	5	5	18	25%
VI. Értelemfejlesztő és szórakoztató játékok	8	10	16	16	19	19	23	18	18	18	19	13	14	12	12	13	33%
Játszott játékok száma összesen	33	46	74	74	80	77	83	67	66	44	41	24	23	20	20	42	100%
Fiúk																	
IV.	11	15	17	17	17	14	10	8	6	2	2	2	2	2	2	7	27%
V.	13	19	34	34	38	36	42	41	47	36	36	24	17	10	9	24	35%
VI.	8	10	15	15	18	19	23	19	19	21	24	18	19	18	18	15	38
A játszott játékok száma összesen:	32	44	66	66	73	69	75	68	72	59	62	44	38	30	29	46	100%

Először is világossá válik, hogy a három műfaji alcsoport játéka a gyermekek életében más és más szerepet töltenek be. Az énekes-táncos játékok többségükben a gyermekkorra s azon belül a kiskorra korlátozódnak. Számuk a leányoknál és fiúknál már négyéves korban meghaladja az átlagot, majd nyomban azután eléri a csúcspontot, a tíz éven felüliek közt viszont hirtelen esik. A testedző és értelemfejlesztő játékok nemcsak átszövik az egész gyermekort, de előbbieket a serdülő-, utóbbiak az ifjúkorban is fontos szerepet töltenek be. A leányok játékkészlete valamivel szegényebb a fiúkénál, s ez feltehetően összefügg azzal az időbeli eltolódással, ami a két nembéliek játékkészletének alakulásában megfigyelhető. Tízéves korukig a leányok játszanak többet, majd ettől fogva a fiúk vezetnek. A leányok játékkészlete egyre fogyatkozik, a fiúké még tartja magát: a leányok életében a testedző játékok, majd az értelem fejlesztő és szórakoztató játékok száma tizenöt, ill. tizenhét éves korban esik az átlagszint alá, fiúknál viszont csak tizenhat, ill. tizennyolc éves kor után. Ennek oka egyrészt bizonyára a leányok gyorsabb biológiai fejlődése, másrészt pedig a fiúkétól eltérő társadalmi helyzete: míg amazok pár évtizeddel ezelőttig a havason pásztorok között játszottak, s ez a munka

egyúttal közösségi keretet és alkalmat biztosított a játékra, a leányoknak a mezei munka vagy a szolgálat erre kevesebb lehetőséget nyújtott. Ám ha ott-hon maradtak is nyári esős napokban vagy télen, hétköznap akkor is, mindig dolgozniuk kellett. Míg a vizitába jött legények játszottak, a leány font vagy horgolt.

Másrészt felmérhetjük, hogy a IV-VI. alcsoport játécai a két nem játékkészletében mennyire különböző arányban szerepelnek. Míg az énekes-táncos játékok a leányok körében népszerűbbek, a mozgásos vagy testedző, továbbá az értelemfejlesztő és szórakoztató játékok többsége a fiúk kezén összpontosul. Az énekes-táncos játékok összlétszáma aránylag kicsi, de ez a kevés játék az egyes évfolyamok játékkészletében gyakrabban előfordul. Ugyanezt észlelhetjük mindkét nem körében az értelemfejlesztő és szórakoztató játékokat illetően is. Abszolút értékben azonban mindannyiuk játékkészletében legtöbb a mozgásos vagy testedző, és legkevesebb az énekes-táncos játék.

És végül megfigyelhetjük az egyes évfolyamok, ill. korcsoportok játékkészletének mennyiségi alakulását: amint az természetes is, legtöbbet az iskolások, s köztük is a nyolc-tíz évesek játszanak. Ez a tény még szembeötlőbb, ha arra gondolunk, hogy e korcsoport életében még a mondókák és egyszerű játékok (1—370. j.) szerepe is nagy. Szorosan mögöttük következnek a tizenkét-tizennégy évesek, az egykori ismétlősök, majd a játék szerepe fokozatosan csökken a nagyobbak, a serdülők és az ifjak életében, de jelentőségét végképp nem veszíti el: ők a kötött népi játékkincs 14%-ának birtoklói. Míg a kisebbek játékkészlete főként testedző és énekes-táncos játékokból áll, a nagyoké többnyire értelemfejlesztő és szórakoztató jellegűekből. Mindez életkori sajátosságai és életkörülményeik függvénye.

A KÖTÖTT NÉPI JÁTÉKOK IDŐBELI TAGOLÓDÁSA, FORRÁSA ÉS HAGYOMÁNYOZÓDÁSA

Miben közös és miben eltérő az egymást követő nemzedékek játékkészlete? Milyen változások mentek végbe a kötött népi játékkincsben a századfordulótól napjainkig? Minek köszönhette fennmaradását az egyik játék, és miért tűnt el a másik? Milyen úton kerültek a faluba az újabb játékok?

Hogy mindezt tisztázhassam, adatközlőimet arról kellett kifaggatnom, hogy a 133 játéktípus közül melyeket és honnan ismerik, az ismert játékokat milyen gyakran játszották és mennyire kedvelték. Válaszaik egyes esetekben egybeestek, egyértelműen igenlők voltak, más esetekben viszont eltértek egymástól. A nemzedékenkénti szabályos eltérésekből könnyű volt a játék adott időszakban való meglétére vagy hiányára következtetnem; ám sok esetben egy nemzedéken belül is megoszlottak a válaszok. Mi ennek az oka? A játék életében akkortájt bekövetkező változás? Vagy csak adatközlőim emlékezetének élő vagy kevésbé élő volta? Kénytelen voltam a megfelelő korosztályból újabb egyéneket kérdezni ki, igyekeztvén most már az újonnan megjelent játékok forrásaira is fényt deríteni. Mindezek után a játék ismeretére és gyakoriságára vonatkozó válaszokat a már megszokott felépítésű, de ezúttal tizéves korcsoportokat figyelembe vevő táblázatokba foglaltam, külön jelezve, hogy az évjárat tagjai általánosan vagy csak szórványosan ismerték-e a szóban forgó játékot, és emlékezetük szerint mennyire gyakran játszották azt.

És most lássuk a táblázatokat, és vessük össze az azokból kiolvasható tanulságokat a játékok életére vonatkozó más gyűjtött adatokkal:

Jelmagyarázat: = mindenki ismerte és gyakran játszott; (=) mindenki ismerte, de ritkábban játszották; (—) szórványosan ismerték, ritkábban játszották

sorszama	A játék kategóriája és elnevezése	Korcsoportok								
		4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—
IV. Énekes táncos játékok										
<i>Párosok</i>										
532—534.	Malomszökés	=	=	=	=	=	=	=	=	=
535.	Süfüttyölés (Seprűzés, vettetőzés)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
<i>Mozdulatutánzó</i>										
536.	Nyuszi ül a fűben	=	=	=	(=)	(=)	(—)	(—)		
537—538.	Gólya néni, hova sétál?	(—)	=	(—)	(—)	(=)			(—)	=
539.	Sárváron volt egy kápolna						(=)	(=)	(=)	(=)
540—541.	Fehér liliomszál	=	=	(—)	(—)	=	=	=	=	=
542.	Repülve jön egy madárka		=	(—)	(=)	(=)	(=)	(=)	=	=
<i>Párválasztók</i>										
543.	A pünkösdi rósza					=	=	=	=	
544.	Érik a meggyfa	=	(=)	(=)	(=)					
545.	Zöld fű, zöld fű	=	=	=	=	=	=	=	=	=
546.	Körben áll egy kislányka	=	=	=	=					
547.	Egyszer egy királyfi		(—)							
548—549.	Biborkáné (Danikáné) lánya	=	=	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
550.	Hol jársz, hova mész, nagy Erzsébet asszony?					=	=	(—)	(—)	
<i>Sétáló-menetelők</i>										
551.	A gazda rétre megy	=	=	(=)	(=)	(—)	(—)	(=)	=	=
552.	A Bándiné bakmacskája						(—)	(—)		
553.	Bújj, bújj, medve	(—)	(—)							
554.	Ég a gyertya, ég	=	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	=	=	=
555—556.	Csicseri borsó								=	=
557.	Dombon törik a diót	=	=	=	=	=	=	=	=	=
558.	Kis kacska fürdik	=	(=)	(=)	(=)	(=)	=	(=)	(=)	(=)
559.	Lánc, lánc, eszterlánc	=	=	=	=	=	=	=	=	=
560.	Süssünk, süssünk	(—)	=	(—)	(=)					
<i>Hidas-átbúvások</i>										
561—563.	Nyitskapuzás (Bújj, bújj, zöldág)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
564.	János úr készül	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)			(—)	
565.	Bújj, bújj, medve		(—)	(—)	(—)					
Összesen:										
Mindenkinek ismerte, gyakran játszották		14	14	8	7	9	10	9	12	12
Mindenkinek ismerte, de ritkábban játszották			2	4	6	5	3	5	3	3
Szórványosan ismerték		4	5	7	6	3	4	3	3	
Összesen		18	21	19	19	17	17	17	18	15

Az énekes-táncos játékok mennyisége tehát csak kevéssé változott korcsoportonként és nemzedékenként. Számuk legkisebb az idősebbek, legnagyobb a legfiatalabbak s köztük is a tizenegy-húsz évesek körében. Ez természetes, hiszen ők a mai aktív játékkészlet birtokosai, ugyanakkor viszont játékiismeretük kis mértékben évfolyamonként el is tér, tekintve, hogy szorosán kötődik a tanítónők, óvónők személyéhez. A középkorúak viszonylag sok játékot ismernek, de állításuk szerint ritkábban játszották azokat. Eszerint az öregek játékkészlete aktívabb volt.

Az énekes-táncos játékok forrásait csak részben sikerült tisztáznom. A játékoknak csaknem 70%-át, 18 játékot már az első világháború előtt ismeretek, s közülük az 532—534, 535, 540, 545, 548, 550, 554, 558, 559, 561—563-as sz. játék emlékezet óta él, az 536, 537—539, 542, 543. sz. viszont iskolai közvetítéssel (többek közt Pünkössti Ilona, Schweizer Anna távolabbról, pl. Szeged vidékéről idekerült tanítónők útján) került be a faluba, az 551, 557. sz. játékot pedig a Budapestről hazatérő Gál Jula cselédleány honosította meg. A többi játék nagyobb részben az 1930-as, 1940-es években (544, 546, 560, 564, 565. j.), kis részben évtizedünkben (553. j.) iskolai közvetítéssel került a faluba, s végül az *Egyszer egy királyfi* balladát (547. j.) maguk a gyermekek alakították át körjátékká.

Az első világháború előtt ismert 18 játékból 13-at a mai gyermekek is ismernek, s közülük az 532—535, 545, 557, 559, 561—563 sz. minden nemzedék kedvelt, gyakran játszott közös kincse volt. Különösen szerették a *nyitskapuzást* (561—563. j.), melyről úgyszólván minden adatközlőm nosztalgiaival emlékezett meg. Mindezek, a *Dombon törik a diót* (557. j.) kivételével, egyszersmind emlékezet óta ismert játékok is.

A mai gyermekek további öt gyakran játszott játéka közül (548, 551, 558, 536, 554. j.) hármat (548, 558, 551. j.) már nem minden korcsoport játszott gyakran, és két játékot (536, 554. j.) időközben egyesek el is felejtettek. Nyilvánvaló, hogy ezek is iskolai felújítás révén kerültek vissza az aktív játékkészletbe.

A később bekerült, általában iskolai közvetítésű játékokból kettő nyerte meg a gyermekek tetszését (544, 546. j.), mindkettőt ma is gyakran játsszák. A többi már csak szórványosan él és kerül sorra.

A felmérés eredményei tehát a feltett kérdésekre csak részben adnak választ. Láthatjuk, hogy az énekes-táncos játékok a játékkincs többé-kevésbé állandó, de ugyanakkor belsőleg változékony rétegét alkotják. A csupán egy emberöltőre kiterjedő emlékezet is egész sereg külső, főként iskolai közvetítésű játékról tud, és szépen példázza a műjátékok, tandalok (536, 537, 538, 539, 542, 546, 551, 557, 560. j.)¹⁶⁸ faluba kerülésének útját.

Sokkal nehezebb vállalkozás arra felelni, hogy minek köszönhette népszerűségét és fennmaradását az egyik játék, és miért merült feledésbe a másik. Még csak minőségi kiválasztódásról sem beszélhetünk, mert míg pl. a *Dombon törik a diót* (557. j.) műjátékot minden nemzedék ismerte és gyakran, kedvvel játszotta, az egyik legszebb népi játék, a *Fehér liliomszál* (540—541. j.) a második világháború körül csaknem feledésbe merült: fennmaradását csupán az iskolai újraközvetítésnek köszönheti. A gyermekek általában nem az egyes játékokhoz, hanem a játékok hagyományos felépítéséhez ragaszkodtak: ezért válthatta fel a párválasztó *A pünkösdi rózsát* (543. j.) a hasonló tartalmú *Érik a meggyfa* (544. j.) és *Körben áll egy kislányka* (546. j.), és ezért próbálták a szokványos játékok keretei közé illeszteni az *Egyszer egy*

királyfi (547. j.) balladát. Mindenesetre a játékok fennmaradásában mindenkor nagy szerepet játszottak a helybeli származású óvónők, tanítónők.

A népi játékok nagyobb népszerűségéről legfeljebb változataik árulkodnak. Nem lehet véletlen az, hogy a *Fehér lilionszálnak* (540—541. j.) két dallamát, a *Biborkáné lányának* (548—549. j.) két szöveg-, a *nyitskapuzásnak* pedig (561—563. j.) két térforma-változatát találtam. Ez utóbbi játék különösen szépen példázza a népi gyermekjátékok egyik jellemző sajátosságát, a változékonyságot.¹⁶⁹ Teljesebb, hat motívumból álló formájában csak kevesen, a legöregebbek játszották. A hatvan-hetven évesek már a *rostálás* motívumot kiejtettek belőle, és azt külön játékként játszották. Ugyanakkor egy másik játszóközösség tagjai a kezdő kapu alatt folyamatosan átbújtak, de újabbat nem alkottak (562. j.). Nem tudnak tehát az első változatban (561. j.) levő 3—6. motívumáról, vagyis a *rostálásról*, az *angyalok* és *ördögök vetelkedéséről* és az *ördögök kicsúfolásáról*. Az I. változathoz 1940 körül elmaradt a játékkezdő párbeszéd is. Míg a húszévesek évfolyama az I. változat 2—6. motívumát játszotta, addig a mai gyermekek csak a 2—3. motívumot, viszont ugyanők ismerik a II. változatot is. Emellett a kezdő kaput ők kétféleképpen, az előző nemzedékeknél tapasztalt módon, vagy szembefordulva, mindkét kezüket magasba lendítve és összefogva alkotják. Végül minden nemzedék ismerte a páros vonulós térformájú *Bújj, bújj zöldágazást* (563. j.).

Az énekes-táncos játékok a második világháború óta hovatovább csak a kicsik körére szorítkoznak, s a játékkincs passzívabb rétegét képviselik.

A mozgásos vagy testedző, 68 típust számláló játékcsoport elemzése nagyrészt az előzőével azonos megállapításokhoz vezet. A csoportonkénti átlag 45 játék. A harmincévesnél fiatalabbak ennél több, átlag 48, a hatvanévesnél idősebb nemzedék pedig kevesebb, átlag 42 játékot ismer. Az egyes nemzedékeken belüli közismert játékok száma átlag 37, s ilyen szempontból lényegében sem gyarapodásról, sem szegényedésről nem beszélhetünk.

A játékcsoportban a legjelentősebb helyet a futó-kergetők alsocsoportja foglalja el, 17 játéktípussal, amelynek több mint fele (566, 569, 572, 577, 580, 582, 585, 589, 586. j.) emlékezet óta ismert és a legutóbbi kivételével mindig közkedvelt volt. Valamennyi közül minden időszakban legnépszerűbb a *cegapecc* volt (577. j.).

A régi rétegnek csupán két játéka (578, 584. j.) merült feledésbe az 1920-as években, s ezek helyét újabb témás, ma igen népszerű, részben iskolai közvetítésű, részben más vidéki pajtásoktól megismert játékok (568, 587, 588. j.) vették át. A mai gyermekek játékkészletét egy saját újabb keletű alkotás, a *csíkizés* (567. j.) gazdagítja, amelyhez az ötletet a közös játszóhely újabb gazdájának a neve adta. A futó-kergető játékok az iskolai közvetítésű *Kecske ment a kiskertbe* (583. j.) kivételével mind népszerűek. Erre vall az a tény is, hogy az alsocsoport 17 játékából 14 ma is az aktív készlet tagja, továbbá az, hogy ezek közül a *Hess ki, vess ki, libáim!*-nak (569—570. j.) két, a *héjázásnak* (572—576. j.) négy, az *Elvesztettem zsebkendőmet*-nek (580—581. j.) két dallam- és két cselekményváltozatát találtam. Utóbbi külön érdekessége, hogy a játék eredetéről árulkodik: a fonó két nembéli fiatalsága a zsebkendőt csókért váltotta ki.

Nem kevésbé népszerűek az elbújásos játékok sem: ezért sorakozhattak az emlékezet óta ismert *budákolás* mellé újabb, kergetőzéssel kiegészült (590. j.) vagy témás (591, 592. j.) típusok. Ma valamennyi az aktív játékkészlet gazdagítja.

A játék		korcsoportok								
sorszáma	elnevezése	4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—
		évesek								
V. Mozgásos vagy testedző játékok										
<i>Futó-kergetők</i>										
566.	Kergetőzés (Fogócskázás)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
567.	Csíkizés	=	(=)	(—)						
568.	Sasozás (Ülözés)	=	=	(—)	(=)	(=)				
569—570.	Hess ki, vess ki, libám! (Gyertek haza, libuskáim!)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
571.	Érd utol, kakas, a tyúkot!	=	(—)	(—)						
572—576.	Héjázás (Mit keversz, te ülü!)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
577.	Cegapecc (Hátulsó pár, előre fuss!)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
578.	Túl a vízen van egy ház								(—)	=
579.	Tüzet viszek, ne lássátok!	=	=	=	=	=	=	=	=	=
580—581.	Elvesztettem zsebkendőmet	=	=	=	=	=	=	=	=	=
582.	Benn a bárány, künn a farkas, fuss!	=	=	=	=	=	=	=	=	=
583.	Kecske ment a kis-kertbe	(—)	(—)	(—)						
584.	Posztózás							(—)	=	=
585.	Üsd a harmadikat!	=	=	=	=	=	=	=	=	=
586.	Beültettem kiskertetemet	=	=	=	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	=
587.	Nyulak, ki a bokorból!	=	=	=	(—)	(—)				
588.	Mókusok, ki a házból!	=	=		(—)	(—)	(—)			
<i>Elbújásosok</i>										
589.	Budákolás (Bújócskázás)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
590.	Ipicsapázás	=	=	=	=					
591.	Pisztolyozás	=	=							
592.	Rablózás	=	=	(=)						
<i>Szerepjátósok</i>										
593—594.	Posztózás (kenyerezés)	=	(—)	(—)	(—)	(—)				
595.	Virágnevezés	=	=	(=)	(=)	=	=	(=)	(=)	(=)
<i>Kézügyességek</i>										
596.	Ütögetős	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
597.	Bittykövezés		(—)	=	=	=	=	=	=	=
598—600.	Eresztgetés (Pénzezés, piculázás)	(—)	=	=	=	=	=	=	=	=
601.	Likbavetőzés	(—)	(=)	(—)	(—)	(—)	=	=	=	=
602.	Golyózás (gombozás)					(=)	(—)	(—)	(—)	
603.	Gombfoci	(—)	(—)	(—)						
604—605.	Bicskapapozás	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	=	=	=
606.	Kotázás					(—)	(—)	(=)	=	=

sorszám	A játék elnevezése	évesek								
		4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—
607.	Skatulyázás (Pattogtatás) <i>Ugró-szökellők</i>		(—)	(—)	(—)					
608—612.	Szökdösödés (Kockázás, emberezés)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
613—614.	Szökőkötelezés <i>Testgyakorlók, virtuskodók</i>	=	=	=	(=)	(=)	(=)	=	=	=
615.	Talicskázás	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
616.	Dobol as	=	=	(=)	(=)	(=)	=	=	=	=
617.	Máktörés	=	=	(—)	(—)	(—)	=	=	=	=
618.	Kecskét ugrás (Bakfüttyözés)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
619.	Szénabuglya-kalonya				(—)	(—)	(—)	(—)		
620.	Kidobás							(—)		
621—629.	Virtuskodások <i>Küzdő-vetélkedők</i>					(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
630.	Lovasháború							(—)		
631.	Húzócska (Vettetőzés, vonatozás)	(—)	(—)	(—)	(—)	=	=	=	=	=
632.	Adj, király, katonát!	=	(—)	(—)	=	=	=	=	=	=
634.	Rucák-békák					(=)				
635.	Versenyző játék	(=)	(=)	(=)	(—)	(—)				
636—637.	Kelj fel, Jancsi!	=	=	(—)						
638—640.	Tréfás versengések <i>Labdások</i>	(=)	(=)	(=)						
641.	Tisza, Duna, Dráva, Száva	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
642.	Kakaskázás (Loptázás)	=	=	=	=	=	=	=	=	=
643.	Tíz-tízezés	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	=		
644.	Célozás (Partizánzás)	=	=							
645.	Körben süntérezés	(—)	(—)	(—)	(—)					
646.	Országozás	=	=	=						
647.	Tüzelj, tüzelj!	=	=	=	=					
648.	Lovasdi (Lovazás)					=	=	=	=	=
649.	Loptautós loptázás					=	=	=	=	=
650.	Süntérezés (Kutyázás)	=	=	=	(—)	(—)	(—)	=	=	=
651.	Búzösdi (Búzbefutás, búzbefutós labdázás)					=	=	=	=	=
652.	Cikkesés (Cikkesdi) <i>Botosok</i>				(—)	(—)	(—)	=	=	=
653.	Rómázás		(=)	=	=	=	=	=	=	=
654.	Pittyezés							=	=	
655.	Gúlázás							=	=	
656—658.	Tekézés (Tegézés, pittyezés)							=	=	
659.	Sztingázás		=	=			=	(—)		
660.	Tegézés			(—)	(=)	=	=	=	=	=

A játék sorszám	A játék elnevezése	Évesek								
		4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—
661.	Disznózás (Malacozás)		(—)	=	=	=	=	=	=	=
662.	Karikázás			(=)	(=)	(=)	=	=	=	=
	Mindenki ismerte, gyakran játszották	31	29	23	18	22	27	33	34	33
	Mindenki ismerte, de ritkábban játszották	9	11	12	13	13	8	7	6	5
	Szórványosan ismerték	5	10	14	12	11	7	7	3	1
	Összesen	45	50	49	43	46	42	47	43	39

A két szerepjátzó játék közül az egyik (595. j.) minden nemzedék közös kincse, mely azonban az idők folyamán motívumaiban szegényedett, a másik viszont (593—594. j.) csak a mai gyermekek életében népszerű.

Ellentétes irányú tendenciát észlelünk, ha a kézügyességi játékokat vesszük szemügyre: ezek a *gombfoci* (603. j.) és a *skatulyázás* (607. j.) kivételével régi, hagyományozott, az idők körében kedvelt játékok, amelyek jelentősége az idők folyamán csökkent. 1930—1940 között — valószínű golyóhiány miatt — kimaradt a *golyózás* (602. j.); ekkortájt, a pástorkodás hanyatlásával egyidőben feledésbe merült a *kotázás* (606. j.), helyesebben egyes motívumai a *bicskapapozással* (604—605. j.) olvadtak össze. Utóbbi viszont napjainkban már szintén ritkán kerül sorra. Nemrégiben a lányok még kedvvel *bittyköveztek* (597. j.), ma viszont ezt a játékot már nem ismerik. Talán legidőállóbbnak az *ütögetős* (596. j.) és a nyereszkedő játékok (598—601. j.) bizonyultak.

A *szökődés* időt álló öt változata (608—612. j.), továbbá a közismert *szökőkötelezés* (613—614. j.) arra vall, hogy az ugró-szökellő játékok a testező játékok egyik legkedveltebb csoportját alkotják.

Noha a testgyakorló játékok közül a 619, 620. sz. játékok kivételével valamennyi emlékezet óta fennmaradt, a játszás gyakorisága szempontjából ez a játékcsoport nem mérhető össze a futó-kergető vagy az ugró-szökellő játékokkal. Közöttük a kisebb fiúk *talicskázása* (615. j.), *dobolása* (616. j.), *kecskét ugrása* (618. j.) bizonyult a legidőállóbbnak, míg a nagyobbak virtuskodásait (621—629. j.) fölöslegessé tette az életforma átalakulása, a városi munkahely. Az első világháború előtt a katonaságnál tanult *kidobás* (620. j.) nem is tudott meghonosodni.

A küzdő-vetélkedő játékok alcsoportjából csupán a *húzócska* (631. j.) és az *Adj, király, katonát!* (632. j.) öröklődött nemzedékről nemzedékre, de már ezeket is egyes korcsoportok tagjai csak szórványosan ismerik. A második világháború idején bekerült tréfás versenyző játékot, a *Kelj fel, Jancsi!-t.* (636. j.) a gyermekek ma is kedvelik. Viszont az iskolai közvetítésű *Rucák-békák* (634. j.) rövid életűnek bizonyult, s a többnyire iskolai rendezvények alkalmával sorra kerülő tréfás versengéseket (638—640. j.) is csak ritkán, a tanítók kezdeményezésére gyakorolják.

A 12 labdás játék közül emlékezet óta hagyományozódott hét (641, 642, 648, 649, 650, 651, 652. j.), de ezekből egyszerűségénél fogva csak a dobókapó *kakaskázás* (642. j.) bizonyult minden nemzedék kedvelt közkincsének.

Mindig ismerték, de ritkábban játszották a *Tisza, Duna, Dráva, Száva* elnevezésű (641. j.) dobó-kapó játékot és a középnemzedék életében csaknem feledésbe merült *süntérezést* (650. j.), amit az utóbbi három korcsoport megint felkapott. Az idős nemzedék ifjúkorában nagyon kedvelt sportszerű labdaütős játékok (648, 649, 651, 652. j.) az életkörülmények megváltozása folytan merültek feledésbe. Ezek nagy térséget igénylő játékok voltak, melyeket főként a nyomáson, az erdei pusztákon pásztorkodás közben vagy vásárnap délután játszottak a serdülők és ifjak. A nyomást az 1930-as években felszántották, az erdei puszták java részét a második világháború után csemetékkal ültették be. Ráadásul a fiatalság sem pásztorkodik már, falujától távol tanul, vagy három váltásban dolgozik. Részben evvel, részben a csendesebb szórakozásformák (mozi, televízió) igénylésével függ össze az is, hogy a vasárnapi közös játszó, melyeknek egyikét, a *Hosszúkert* a labdázás különösen nagy jelentőségéért *Loptáskert*nek is neveztek, ma üresek. A gyermekek körében viszont a labdajátékok száma nem csökkent, mert az elfelejtettek helyébe újabbak: a 644, 646, 647. sz. játékok és a kevésbé közismert *Körben süntérezés* (645. j.) lépett. A régi játékok feledésbe merülését s az újak elterjedését részben a játékszer változása eredményezte. Amint a gumilabda megjelent, labdaütőre már nem volt szükség, anélkül viszont elképzelhetetlen a *loptaütős loptázás* (649. j.). Új gumilabdával viszont nagyszerűen lehet *tíz-tízezni* (643. j.).

Végül a labdás játékoknál ismertetett okok miatt ugyancsak a múltéinak tekinthetjük a minden bizonnyal nagy múltra visszatekintő botos játékokat (653—658, 660—662. j.), amelyeknek jelentősége a pásztorkodáshoz kötődött. Közülük ma már csak a *romázást* (653. j.), a *disznózást* (661. j.) és *sztingázást* (659. j.) játsszák. Utóbbi a két világháború között ismerték meg, s azóta ötletszerűen bukkant fel és tűnt el, hogy a mai gyermekeknek egyetlen kedvelt botos játékává váljon.

sorszáma	A játék elnevezése	korcsoportok									
		4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—	
		évesek									
VI. Értelmefejlesztő és szórakoztató játékok											
<i>Szembekötősök</i>											
663.	Bankázás	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
664.	Erre csörög a dió, erre meg a mogyoró!	(—)	=	(—)	(—)	=	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
665.	Szembekötősdi					(—)	(—)				
666.	Virágjáték	(—)	(=)	(=)							
667.	Szembekötős (Bankázás)	=	=	(=)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
668.	Ébredj, ébredj, medve koma!	=									
669.	Búzavirág-koszorú		(—)								
670.	Seggbálozás		(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
<i>Rejtő-keresők és kitálások</i>											
671—674.	Kicsigyűrűzés	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
675.	Hol az olló, komám-asszony?									=	=

A játék		4—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—
sorszáma	elnevezése	évesek								
676.	Mennyország kulcsa, pokol kulcsa								(=)	=
677.	Csön-csön, gyűrű	=	=			(—)				
678.	Ki a mester a családban?	(—)	(—)	(—)	(—)					
679.	Szegényemberezés							(—)	(—)	
680.	Mesterségem címere	(=)	=			(—)				
<i>Zálogosok</i>										
681.	Húzd meg, ereszd meg!	=	=	=	=	=	=	=	=	=
682.	Repül a... repül a...	=	=	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
683.	Haragszom rád! (Fekete, fehér, igen, nem)	=	=	=	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	=
684.	Mit visz a kishajó?	=	=							
685.	Bornyúfarkazás (Mosogatórongyozás)	(—)	(—)	(=)	(—)	(—)				
686.	Békanyúzás	(=)	(=)							
<i>Beugratók, nevettezők</i>										
687—688.	Hidazás		(—)	(—)	(—)	(=)	(—)	=	=	
689—694.	Vizet eresztés			(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
695—697.	Kormozás					(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
698—699.	Beugrató játékok							(—)	(—)	
700.	Becsapós játék								(—)	
701.	Kaszálás							(=)	=	=
<i>Büvészkedések, tréfás fogadások</i>										
702—703.	Büvészkedések								(—)	(—)
704—706.	Fogadások		(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)		
<i>Párosok</i>										
707—708.	Csiporkázás				=	=	=	=	=	
709.	Szomszédozás				(—)	(—)	(—)	=	=	=
710.	Fordulj bolházas				(—)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)
711.	Párt választani								(=)	=
<i>Társasjátékok, fejtörők</i>										
712—714.	Kártyázás	=	=	=	=	=	=	=	=	=
715.	Malmozás	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	(=)	=	(=)	(=)
716—717.	Fejbenszámolósdik		(—)	(—)	(—)	(—)	(—)			
718.	Kenyerezés		=	=						
719.	Akasztófázás	=	=	=						
720.	Országozás		=	=	(—)	(—)				
<hr/>										
Mindenki ismerte, gyakran játszották		11	14	8	5	6	5	8	9	10
Mindenki ismerte, de ritkábban játszották		3	4	6	3	4	4	4	6	4
Szórványosan ismerték		4	6	6	12	13	10	8	9	5
<hr/>										
Összesen		18	24	20	20	23	19	20	24	19

A 39 értelemfejlesztő és szórakoztató játéktípusból átlag 22 alkotást ismernek, de ezek közül az egyes nemzedékek tagjai sorában csupán átlag 13 közismert. Ezt a középértéket jóval meghaladja a tizenegy-húsz évesek, kevésbé a hetvenegy éven felüliek játékismerete, a középnemzedéké viszont jóval alatta marad. Mi ennek az oka?

Leginkább talán az, hogy az életforma átalakulása ezt a műfaji alcsoportot érintette a leginkább: a különjáró pásztorkodás, a fonók és a farsangi alakoskodások megszűnésével párhuzamosan a második világháborúig jórészt feledésbe merültek az ezek során játszott páros (707—711. j.), beugrató (687—701. j.), bűvészkedő (702—703. j.) játékok és a fogadások (704—706. j.). A 687—706. sz. játékok jellegüknél fogva eleve nem voltak közismertek: társas összejövetelen ki-ki újdonsággal igyekezett kirukkolni. Részben ezért van az, hogy e játéktípusok általában megszakításokkal, változó variánsaik révén hagyományozódtak.

Mindezek mellett az értelemfejlesztő és szórakoztató játékok sorában találunk több, minden nemzedék életét egyformán színessé tevő játékot, mint amilyen a mindenkor rendkívül népszerű, speciális alkalmakhoz kevésbé szorosán kapcsolódó *bankázás* (663. j.), *kicsigyűrűzés* (671. j.), *Húzd meg, ereszd meg!* (681. j.) és *kártyázás* (712. j.), valamint az ezekhez hasonló tartalmú, de olykor ritkábban játszott *szembekötős* (667. j.), *seggbálozás* (670. j.), a zálogos *Repül a... repül a ...* (682. j.), *Haragszom rád* (683. j.), továbbá a gondolkodást fejlesztő *malmozás* (715. j.). E típusok megterheltsége nem csökkent, hanem az egyes játékok cserélődése révén azonos maradt; a 665. szembekötős helyébe a 666. sz. játék lépett, a rejtő-kereső 675, 676, 679. sz. játékok helyét pedig a 677, 678, 680. sz. foglalta el. A zálogosok esetében is nőtt a játékok száma. Erre vall a *Mit játszódjunk?* mondóka játékká alakítása is (686. j.).

E csoport forrásait kutatva 16 olyan játékot találtam (663, 664, 667, 670, 671, 675, 681, 682, 689, 695, 704, 707, 109, 710, 712, 715. j.), amelyet emlékezet óta ismernek. Már az első világháború előtt bekerült további 8 játék (676, 683, 687, 698, 700, 701, 702, 711. j.). Ezek közül kettőt Gál Jula, a már említett cselédlány Budapestről hozott (683, 711. j.). Iskolai közvetítés révén ismerték meg a második világháború előtt a 677, 680, 685. sz. játékokat, azután pedig a 668, 684. számúakat. Ezek a továbbiakban hagyományos úton is továbbterjedtek. Az oktatók több forrásból merítenek: részben a saját kiskorukban divatos, de időközben feledésbe merült játékokat újítják fel, amint azt Opráné Tóth Gizella a *Mesterségem címerével* (680. j.) tette, vagy más vidéki gyermekektől tanulnak meg egy-egy eddig ismeretlen játékot: így például szintén Opráné az 1950-es években pionírtáborban más gyermekektől tanulta a *Virágjátékot* (666. j.), majd megtanította azt esztelneki tanítványainak is. Végül a más vidéki pajtásoktól maguk a gyermekek is tanultak újabb játékokat (718, 719, 720. j.). Ennek köszönhető az, hogy a VI. műfaji alcsoport mennyiségileg nem szegényedett, sőt a napjainkban minden más játéknál népszerűbb társas fejtörő játékok jóvoltából ma ez a kötött népi játékkincs legaktívabb rétege.

*

Milyen végső következtetéseket sugallnak az előbbi táblázatok *összesen* rovatai, ha azokból kiszámítjuk a IV—VI. műfaji alcsoport játékaiknak nemzedékenkénti átlagértékeit, vagy más szóval az 1, 2, 3. (fiatal, középkorú, idős) nemzedékek átlagos játékkészletének, továbbá gyakori játékaiknak átlagos mennyiségét, s mindezeket összevetjük egymással, valamint a megfelelő műfaji alcsoportba tartozó játékok összességével, az alábbi táblázat szerint:

Az ismert játékok mennyisége nemzedékenként												
Műfaji alcsoport	Számban			A műfaji alcsoport egészéhez viszonyított %-os arányban			Ebből gyakori és kedvelt					
							Számban			az ismert játékokhoz viszonyított %-os arányban		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
	nemzedék			nemzedék			nemzedék			nemzedék		
IV. Énekes-táncos játékok	19	18	17	73	69	65	12	9	11	63	50	55
V. Mozgásos vagy testedző játékok	48	44	42	71	65	62	28	22	33	58	50	78
VI. Értelemfejlesztő és szórakoztató játékok	21	21	21	54	54	54	11	5	9	52	24	43
A kötött népi játékok mennyisége												
Összesen:	88	83	80	66%	62%	60%	51	36	53	59%	43%	66%

E táblázatból kiolvasható a IV—VI. műfaji alcsoport nemzedékenkénti eltérő megterheltségi szintje: míg az idősebbek főként a mozgásos vagy testedző játékokat (köztük a botos, bicskás és sportszerű labdás játékokat) játszották gyakrabban, addig a fiatalok az énekes-táncos, továbbá az értelemfejlesztő és szórakoztató játékokat kedvelik.

Nemzedékenként átlag 84 kötött népi játékot ismernek.

Az idősek játékkészlete minden más nemzedékénél kisebbnek, de ugyanakkor aktívabbnak tűnik. A különbség mennyiségileg nem nagy, és részben az emlékezet számlájára írható: az Öregek el is felejtettek egy-két kevésbé népszerű játékot, és főleg arra emlékeznek, amit gyakran játszottak. Ugyanakkor a fiatalok játékkészlete szám szerint valamivel nagyobb, mint az apáiké, nagyapáiké, de kevésbé aktív, s ezt a lemaradást jórészt kiegyenlíti a nem népi eredetű játékaik (*volizás*, futbalozás, sakkozás, dominózás) gyakori sorra kerülése.

Az ifjú nemzedék tehát ma is sokat játszik, és a kötött népi játékkincsnek elég nagy hányadát, kétharmadát ismeri.

A végső tanulságok levonásához pedig szolgáljon kiindulópontként a játékkincs időbeli megoszlását szemléltető táblázat:

A kötött népi játékok gazdagságának időrendje	A kötött népi játékok mennyiségi megoszlása					
	összesen		ebből			elfelejtett játékok száma
	Szám	%	a ma ismert játékok száma gyakoriságuk függvényében			
			=	(=)	(—)	
Az első világháború előtti játékok	89	67	37	9	7	36
Az 1920-as években tanult játékok	6	4,3	1	1	2	2
Az 1930-as években tanult játékok	12	9	9	1	1	1
Az 1940-es években tanult játékok	6	4,3	1	—	3	2
Az 1950-es években tanult játékok	6	4,4	2	1	3	—
Az 1960-as években tanult játékok	9	7	5	1	3	—
Az 1970-es években tanult játékok	5	4	1	1	3	—
Összesen: számban	133	100	56	14	22	41
százalékban			42%	11%	16%	31%

A kötött népi játékoknak kétharmada, 89 alkotás az első világháború előtti, jórészt hagyományból ismert örökség. 70 játék folyamatos hagyományozódás, ill. kisebb mértékben iskolai felújítás révén a mai napig fennmaradt. A feledésbe merült alkotások utánpótlásáról elsősorban a tantestület gondoskodott, de tanultak új játékokat más vidéki pajtásaiktól maguk a gyermekek is. A külső forrásból a játékkincsbe néhány idegen dallamra vagy műzenére költött, mesterkéltszövegű műjáték is bekerült, köztük legutóbb más nyelvek is. A mai nevelők tudatosan tehetik jóvá, amit elődjeik tudatlanul elrontottak: a tiszta forrás, a népi játékok gazdag tárháza felé számos kiadvány elvezeti. A többi az idő, az élet dolga. Az esztelneki mélyfúrás szerint az aggodalom csak kevésbé indokolt.